

RAPPORT STÄRKT MOTSTÅNDSKRAFT HOS ALLMÄNHETEN

MSB
2022-12-21

attityd

Innehållsförteckning

.....	1
Summering	3
Bakgrund	4
Syfte och mål.....	4
Metod.....	4
Genomförande	5
Behovsanalys	5
Inläsning och frågeguide	5
Fokusgrupper	6
Rekrytering	6
Om respondenterna.....	7
Genomförande av fokusgrupperna	7
Reflektion kring metodval.....	7
Resultat och analys.....	7
Resultat	8
<i>Individen, information och den egna beredskapen</i>	8
Kännedom om broschyren	8
Tagit till sig information	8
Egen beredskap	9
Hemberedskap eller ett självförsörjande beteende?	10
Svårt att veta varför man inte har förberett sig.....	10
<i>Sveriges beredskap och individens föreställningar om samhällskontraktet</i>	11
Samhällsfunktioner och yrkesroll.....	11
Sammanhang och tillhörighet	12
Att genom hjälp och att hjälpa känna sig som en del av samhället	12
Upplever du att du är en del av Sveriges beredskap för kriser och krig?	13
Viss negativ uppfattning kring att ansvariga myndigheter och organisationer på Gotland klarar av att hantera kriser och krig som drabbar Gotland	14
Exkludering och utanförskap.....	14
<i>Medvetenhet, beredskap och beteende utifrån det aktuella säkerhetspolitiska läget, klimatförändringar, pandemin och gasläckan</i>	15
Synen på konsekvenser som kriser och krig kan få för samhället	15
Få upplever att kriserna har påverkat deras liv	16
Ändrat beteende efter kris och krig	16
Väntar på signal om skarpt läge	16
Vinterns dyrare elpriser.....	16
Gasläckan i Östersjön	17
<i>Framtida utveckling och behov av information</i>	18
Det finns mer att förbereda i den egna beredskapen	18
Tydlig signal om omvärldsförändring.....	18
Inställda på att fler kriser kommer	18
Många vill fortsätta att få broschyren framöver	19
Checklistan minns man	19
Broschyr är ett bra format, men.....	20
Konkret innehåll utifrån individers olika situationer efterfrågas	20
Analys	22
Om PAMP-modellen	23
Beredskapstyp 1 "Lite information och inga förberedelser"	23

Beredskapstyp 2 "Beslut om att inte åtgärda" eller "Medvetenhet men inget skarpt läge"	24
Beredskapstyp 3 "Borde göra mer"	25
Beredskapstyp 4 "Jag tror att jag är förberedd"	26
Beredskapstyp 5 "Preppern" eller "Självförsörjande"	26
<i>Konklusion och rekommendationer</i>	27
1. En mer situationsanpassad information.....	27
2. Använd befintliga samlingsplatser för att sprida information	27
3. Hur kan media stötta kampanjen?	27
4. Ta hänsyn till inkludering och tillgänglighet i kommunikationen	27
5. Engagera yngre människor med till exempel gamification	27
Källor	28
<i>Kontaktuppgifter</i>	29

Bilagor

Bilaga 1: Frågeguide

Bilaga 2: Citat från datainsamlingen

Bilaga 3: Tidigare forskning

SUMMERING

Attityd har, på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), genomfört en studie med fokusgrupper för att myndigheten ska få en djupare förståelse för allmänhetens kunskap, attityder och beteenden kopplat till beredskap och civilt försvar. Studien syftade även till att förstå allmänhetens motståndskraft och försvarsvilja samt hur olika grupper tar emot och bearbetar information om ämnet.

Inom uppdraget har det genomförts nio fokusgrupper á cirka två timmar. Fokusgrupperna har genomförts både digitalt och fysiskt, fyra digitala och fem fysiska och utifrån en rekryteringslogik som möjliggjort en god representation från allmänheten.

Intervjuguiden och resultatet är baserat på fyra huvudteman:

- Individens information och den egna beredskapen för kriser och krig
- Sveriges beredskap och individens föreställningar om samhällskontraktet
- Det aktuella säkerhetspolitiska läget, klimatförändringar, pandemin, gasläckan i Östersjön och påverkan på individen
- Framtidsutvecklingen för Sverige och den egna beredskapen samt framtida behov av information för att stärka den egna beredskapen.

Resultatet visar att majoriteten av deltagarna har en god förståelse för vikten av beredskap för kris och krig, men det råder en viss förvirring om vad beredskap innebär samt vilka förväntningar det finns på den enskilda individen. Många respondenter har vidtagit vissa åtgärder för att vara beredda, som att skaffa extra mat och vatten. Pandemin och kriget i Ukraina har ökat medvetenheten om behovet av beredskap, men flera respondenter upplever en brist på information om vilka specifika åtgärder man bör vidta utifrån sina unika förutsättningar.

För att kunna fortsätta att stärka det civila försvaret och öka nivån av hemberedskap hos allmänheten behöver vissa hinder och trösklar undanröjas.

Det finns ett behov av tydligare och mer tillgänglig information om beredskapen för kriser och krig samt att vissa grupper bör få tillgång till anpassade budskap och instruktioner. Deltagarna föreslog praktiska och hands-on-tillvägagångssätt, som workshops och övningar, för att på ett effektivt sätt öka medvetenheten, kunskapen och därmed den egna beredskapen. Uppfattningar om individens skyldigheter och rättigheter när det gäller beredskap behöver också klargöras och förtydligas utifrån nya förutsättningar efter pandemin och Ukraina-kriget.

Titel: Rapport – Stärkt motståndskraft hos allmänheten
Tidsperiod: Hösten 2022

Utförare: Attityd i Karlstad AB
Ansvarig hos Attityd: David Hanley
Kontaktperson hos MSB: Christina Andersson

BAKGRUND

Syfte och mål

MSB arbetar aktivt med att stärka människors motståndskraft inför kriser och krig. En del i detta är att alla som kan, behöver ha en hemberedskap så att man vid kriser och krig klarar sig en vecka utan stöd från samhället. Tips och råd om privatpersoners beredskap för kriser och krig finns bland annat på [msb.se](https://www.msb.se). 2018 distribuerade MSB broschyren *"Om krisen eller kriget kommer"* till alla hushåll. Syftet var att hjälpa allmänheten att bli bättre förberedda på allvarliga olyckor, kriser och krig. MSB genomför även andra informationsinsatser för att öka motståndskraften hos allmänheten. Temat för Krisberedskapsveckan 2022 var vår matberedskap och under november 2022 genomförs en kampanj om försvarsvilja. För att nå ut ännu bättre med sin riskkommunikation har MSB behov av att öka kunskapen och förståelsen kring hur allmänheten tar till sig och hanterar information om bland annat hemberedskap och civilt försvar. Vi på Attityd i Karlstad AB har på uppdrag av MSB genomfört en kvalitativ undersökning under hösten 2022.

Syftet med undersökningen har varit att få en fördjupad kunskap om allmänhetens kunskapsnivå, åsikter och beteenden kopplat till den egna beredskapen, och i synnerhet MSB:s material kopplat till området. Att förstå allmänhetens motståndskraft och försvarsvilja var ytterligare en viktig del av undersökningen. Undersökningen syftade även till att få en fördjupad förståelse kring hur olika målgrupper tar till sig riskinformationen.

Centrala frågeställningar som studien svarar på är:

- Hur tänker individen kring den egna beredskapen?
- Hur ser individen på sin del i samhället? Finns det någon koppling mellan upplevd samhällstillhörighet och den egna beredskapen?
- Hur pandemin, det försämrade säkerhetspolitiska läget och andra hot påverkat individen – har man dragit några lärdomar, har man ändrat sitt beteende?
- Hur ser individen på framtiden både gällande utvecklingen för Sverige och för den egna beredskapen? Behövs mer information från MSB för att ta ett större ansvar för den egna beredskapen?

Metod

Denna undersökning bygger på en kvalitativ metod där datainsamling skett i form av fokusgrupper. Kvalitativ metod beskriver ett ämnesområde snarare än mäter det. Det kan vara intryck, åsikter och synpunkter. En kvalitativ undersökning är inte lika strukturerad som en kvantitativ undersökning utan målet är att göra en djupdykning i ämnet för att samla information om människors motivation, tankesätt, resonemang och attityder. Detta ger en djupare förståelse för frågorna och är tänkt att komplettera tidigare gjorda enkätstudier inom samma eller liknande områden.

<p>Tema 1: Individen, information och den egna beredskapen</p>	<p>Tema 2: Sveriges beredskap och individens föreställningar om samhällskontraktet</p>
<p>Tema 3: Det aktuella säkerhetspolitiska läget, klimatförändringar, pandemin, gasläckan i Östersjön och påverkan på individen</p>	<p>Tema 4: Framtidsutvecklingen för Sverige och den egna beredskapen samt framtida behov av information</p>

Frågorna är uppdelade i fyra teman som täcker individen och hens egen beredskap, individens föreställning om samhällskontraktet, medvetenhet och beteenden utifrån aktuellt säkerhetspolitiskt läge, klimatförändringar, pandemin osv, samt hur individen ser på Sveriges framtid, sin egen framtida hemberedskap och information gällande kris och krig från MSB.

Genomförande

Genomförandet har skett i fyra steg:

Behovsanalys

Uppdraget inleddes med en gemensam behovsanalys med projektgruppen bestående av tre tjänstepersoner från MSB och två konsulter samt en praktikant från Attityd. Syftet med behovsanalysen var att få en ökad samsyn och förståelse kring behovet och själva uppdraget samt tydliggöra förväntningar på innehåll och leverans. Projektgruppen möttes även då tre av fokusgrupperna genomförts för att stämma av hur frågeguiden fungerat och säkerställa att insamlingen flöt på enligt plan. Projektgruppen har bland annat bidragit med synpunkter och inspel till själva upplägget av undersökningen. Projektgruppen har även tagit fram frågeguiden, gemensamt har vi diskuterat struktur och specifika frågor utifrån syftet med studien. Projektgruppen har även tagit fram och valt kriterier för målgrupper i undersökningen. Valda kriterier bedöms ha stor påverkan på informationshantering gällande den egna beredskapen.

Inläsning och frågeguide

Inläsning av relevanta undersökningar och utredningar har gjorts inför uppdraget. Här ingår rapporter som publicerats på msb.se och rapporter som projektgruppen funnit relevant att studera, t ex Victoria Asps (analytiker och verksamhetsansvarig vid Centrum för totalförsvaret och samhällets säkerhet vid Forsvarshögskolan) tidigare forskning liksom andra relevanta studier som har kommit i vår väg under arbetets gång. Källor presenteras i sin helhet i källförteckningen.

Övergripande frågeområde har varit utifrån individens egen hemberedskap inför kriser och krig. För att fånga upp syfte och frågeställning med studien utformades intervjuguiden utefter detta vilket resulterade i fyra teman. Dessa tar upp individens hemberedskap, hur individen ser på sin del i samhället, medvetenhet kring kriser och krig samt individens tankar kring framtiden. Se bilaga 1 för frågeguide.

Fokusgrupper

Attityd har inom uppdraget genomfört nio fokusgrupper á cirka två timmar. Fokusgrupperna har genomförts både digitalt och fysiskt, fyra digitala och fem fysiska. Varje grupp har rekryterats utifrån nedanstående kriterier:

- Grupp 1: Allmänheten, landsbygd. 18–75 år.
- Grupp 2: Småbarnsföräldrar, blandning av storstad/landsbygd över landet. 30–40 år.
- Grupp 3: Boende på Gotland.
- Grupp 4: Personer med funktionsnedsättningar, fokus syn- och hörselnedsättning.
- Grupp 5: Personer med funktionsnedsättningar, fokus NPF och dyslexi.
- Grupp 6: Personer med föräldrar födda i ett annat land. 18–30 år.
- Grupp 7: Personer med föräldrar födda i ett annat land. 18–30 år.
- Grupp 8: Unga vuxna, 18–30 år.
- Grupp 9: Storstad allmänheten. 18–75 år.

Målsättningen var att genomföra åtta grupper, men då antalet personer som skulle delta i gruppen *Individer med föräldrar födda i ett annat land, 18-30 år* var så stor, delades den i två mindre grupper.

Samtliga fokusgrupper har genomförts kvällstid, kl 18-20, under perioden oktober-november 2022. Attityd i Karlstad har agerat moderator i gruppdiskussionerna och haft med en sekreterare som dokumenterat diskussionerna.

Fokusgruppen med personer som har någon form av synnedsättning eller hörselnedsättning har genomförts i lokal med hörslina och teknisk utrustning för tolk. Personer med dyslexi och NPF-diagnos har fått information gällande frågor och hur intervjuerna går till i förväg. Detta för att underlätta läsning och förståelse för de som vill. Inför rekryteringsprocessen och konstruktion av frågeguide gällande människor med funktionsnedsättning har Myndigheten för tillgängliga medier samt Funktionsrätt Värmland gett stöd och rådgivning utifrån sina kompetenser och erfarenheter kopplat till målgruppen.

Rekrytering

Rekrytering av deltagare till fokusgrupperna har genomförts av PFM Research AB på uppdrag av Attityd i Karlstad AB. Rekrytering har, i det flesta fall, skett genom att deltagarna i PFM's webbpanel som ett första steg besvarade en webbenkät, där de som svarade på ett sätt som kvalificerade in dem i målgruppen fick frågan om intresse att delta i en fokusgrupp. I steg två valdes personer som anmält intresse ut för att få en så bra spridning som möjligt utifrån de horisontella kriterierna definierade ovan. Personerna blev kontaktade via telefon för bokning i relevant grupp, med avstämning kring tid och förutsättningar samt att kontrollfrågor har ställts för att säkerställa att de tillhör den aktuella målgruppen. I några fall, och framför allt gällande grupperna från Gotland och Göteborg, har PFM ringt till ett urval och fått deltagare att anmäla sig. Därefter har deltagarna fått en bokningsbekräftelse via mejl och dagen innan gruppdiskussionen en sms-påminnelse. Länk med inbjudan till Teams skickades ut på morgonen samma dag som digitala diskussionerna ägde rum, detta ombesörjdes av Attityd.

För grupperna med funktionsnedsättningar gjorde Attityd rekryteringen genom kontakt med Funktionsrätt Värmland. Detta för att på bästa sätt få den gruppen som efterfrågades samt få hjälp och stöd gällande exempelvis lokal med hörslina, teckentolk och extra information samt lättlästa texter för de med dyslexi.

Attityd följer GDPR och efter leverans kommer samtliga personuppgifter att raderas. Totalt rekryterades 68 personer, varav 50 personer deltog vid fokusgrupperna, med mellan 5 och 9 deltagare per grupp. Det var lättare att rekrytera kvinnor och äldre till fokusgrupperna och svårare att rekrytera män och personer under 35 år.

Om respondenterna

Totalt har 50 personer deltagit i grupperna, 31 kvinnor och 19 män. Genomsnittsåldern på deltagarna är 41 år. Av respondenterna bor 32 personer i lägenhet och 28 personer i villa, radhus eller på en gård. 18 av respondenterna bor antingen i Göteborg eller Stockholm, och av dessa bor alla utom en person i lägenhet. Samtliga respondenter som bor i en stad med över 25 000 invånare bor i lägenhet.

Genomförande av fokusgrupperna

Fokusgrupperna har inletts med en kort sammanfattning av MSB:s uppdrag och en uppmaning om att:

- Var öppen för diskussioner
- Haka gärna på det någon annan berättar
- Håller du inte med eller har du varit med om någonting annat – berätta!
- Håll god ton

Därefter ställdes några inledande frågor som samtliga respondenter fick svara på.

Reflektion kring metodval

En utmaning i intervjusituationer generellt sett är att skapa en tillit till att det inte finns något rätt eller fel svar, utan att de som deltar ska känna att de kan svara utifrån sin upplevelse och utan att anpassa svaret till ett socialt accepterat svar. I den här undersökningen har vi gjort flera insatser för att eftersträva en sådan situation. Till exempel har vi inledningsvis i fokusgrupperna uppmuntrat till att ha ett öppet sinne i diskussionen och att berätta sin version om man inte håller med vad en annan fokusgruppsdeltagare har berättat. Att vi genomförde några av fokusgrupperna digitalt tror vi kan påverka känslan av att vara anonym och därmed våga öppna sig mer, även med åsikter och beteenden som inte är socialt accepterade jämfört med de som genomfördes fysiskt.

I alla typer av undersökningar vill vi beskriva verkligheten så troget som möjligt, men det finns alltid en viss skillnad mellan personers subjektiva verklighetssyn och den mer objektivt bedömda verkligheten. Denna skillnad kan bero på många olika faktorer, såsom att personer inte kommer ihåg hur de tyckte och gjorde i en viss situation eller att de medvetet eller omedvetet vill framställa sig själva såsom de skulle vilja vara i stället för hur de verkligen är. Eftersom alla metoder har sina för- och nackdelar finns det alltid ett oundvikligt samband mellan den datainsamlingsmetod man använder och de resultat man får. Därför är tidigare gjorda studier ett bra komplement till fokusgruppintervjuer. Detta då det både kan styrka det som kommer fram från intervjuerna och för att påvisa skillnader.

Resultat och analys

Redan efter tre fokusgrupper sammanställdes ett övergripande resultat som presenterades och diskuterades i projektgruppen. Detta resultat fylldes sedan på när samtliga fokusgrupper var genomförda. I det kommande resultatkapitlet presenteras en summarisk bild av resultatet vilka verifieras med direkta citat från respondenterna. Ytterligare citat presenteras i bilaga 2. I de fall någon grupp utmärker sig presenteras dessa skillnader i resultatkapitlet.

Avslutningsvis presenteras vår analys av resultatet samt rekommendationer utifrån rapporten.

RESULTAT

Resultatet presenteras utifrån undersökningens fyra huvudteman:

- Individ, information och den egna beredskapen
- Sveriges beredskap och individens föreställningar om samhällskontraktet
- Det aktuella säkerhetspolitiska läget, klimatförändringar, pandemin, gasläckan i Östersjön och påverkan på individen
- Framtidsutvecklingen för Sverige och den egna beredskapen samt framtida behov av information för att stärka den egna beredskapen

Individen, information och den egna beredskapen

Nedan följer en redovisning av hur respondenterna svarade på frågorna som handlade om deras egen beredskap för kriser och krig, hur de hade kommit i kontakt med information om beredskap och hur deras beredskap ser ut idag.

Kännedom om broschyren

Nästan alla respondenter har sett broschyren *"Om krisen eller kriget kommer"* och de har blivit uppmärksammade på hur man förbereder sig för kriser på olika sätt. Den målgrupp som avviker när det gäller kännedom om broschyren är gruppen vars båda föräldrar är födda utanför Europa. I denna grupp har några få sett broschyren eller blivit uppmärksammade på frågor som rör beredskap.

Flera av respondenterna uppger att de kommer ihåg att de fick broschyren men inte vad som stod i den. Grupperna med funktionsnedsättningar har fått till sig information på andra sätt, även om de flesta är medvetna om att det finns en broschyr. En respondent hade nyligen fått en broschyr från sin kommun hemskickad till sig. Många uppger att när broschyren kom gjorde de inte så mycket med den, men flera uppger att de har sparat den hemma någonstans. I några fall har broschyren varit katalysatorn till ett agerande kring hemberedskap:

Vi har tagit broschyren lite till hjärtat.

Jag fick broschyren med posten, kommer ihåg att det inte var nyligen, men kommer inte ihåg vad det stod i den. Jag har kollat en del på MSBs hemsida om skyddsrum och så. Jag kommer ihåg att de bytte namn på broschyren som var ganska obehagligt vilket fastnade i mitt huvud. Jag hör en del i fikarummet, det är lite olika information.

Tagit till sig information

Flera av respondenterna i varje grupp har fått till sig informationen passivt, det vill säga har hört ett inslag på radion, sett något på tv eller i flera fall har fått reklam via sociala medier. MSB nämns i flera fall som avsändare av reklam. Flera av de reportage som nämns handlade om beredskap som tema i samband med antingen pandemin eller Rysslands invasion av Ukraina. Några deltagare har en eller flera personer i sin närhet som har uppmuntrat dem till att ta till sig information och ta steg i sin beredskap.

"Nedsläckt land", ett SVT-program, nämns av några respondenter som informationskälla och i deras beskrivningar är det genom en "verklighetsbaserad" föreställning som de har fått till sig information om vad man bör och inte bör göra. Alla som har tittat på serien har nämnt att det blev tydligt för dem vilka konsekvenser det blir när man inte har beredskap för en kris. Respondenterna tar även upp ett antal andra exempel på dokumentärer, reality-tv-program och Youtubers som tar upp temat beredskap på olika sätt. Här nämns även Beredskapspodden med Erik Blix.

Det var två som bodde i ett hus och en stuga? Det rinner inte i kranen, har du pump till gårdsbrunnen, har du ved uppsågad, då klarar du dig.

I gruppen med personer med funktionsnedsättningar har de som är medvetna om beredskap fått söka upp informationen aktivt då de känner att offentlig information från till exempel MSB inte är anpassad utifrån deras behov. De menar att informationen inte är tillgänglig för allmänheten. En respondent i gruppen med personer med föräldrar födda utanför Sverige hade fått information vid ett event på Frölunda Torg i Göteborg:

Det var en kampanj på Frölunda Torg som hette "72 timmar eller något sådant" och de hade med sig krislådan och sådant. Jag fick hem en sådan broschyr på posten också. Minns inte om det var MSB...Det var kanske för 5 år sedan, när jag var runt 18 år. Det var första gången jag såg något sådant när man såg vad man skulle ha... mycket konserver och så, tändstickor, radio och sådant. De hade en sådan låda och visade för folk hur man skulle klara sig i 72 h.

Egen beredskap

Strax över hälften av respondenterna uppger att de har tagit något steg för att stärka sin beredskap. Vad stegen innehåller varierar väldigt mycket, allt från att ha undersökt var ett skyddsrum finns till att vidta olika åtgärder för att vara, och känna sig, helt förberedd för en kris utan samhällets stöd under en längre period. Den egna praktiska beredskapen handlar oftast om att bunkra mat, ordna med förvaring av eller tillgång till vatten, alternativa värme- och elkällor, radio och kommunikationsmöjligheter, ta reda på närmaste skyddsrum och att ha kontanter hemma. Flera personer som på något sätt har skaffat sig, eller har tillgång till, resurser som stärker beredskap beskriver att anskaffningen av dessa resurser i första hand inte skett utifrån ett beredskapsperspektiv. Det handlar till exempel om personer som bor i hus på landet och som har tillgång till exempelvis ved, kamin och egen brunn, men även utrustning såsom tätt, stormkök och frystorkad mat som primärt används för t ex fjällvandringar.

Jag är tvåbarnsmamma, jobbar halvtid och är mammaledig på halvtid. Jag har fått broschyren, samt ser på tv, personligen har det blivit så att jag bunkrar, sedan Ukraina, jag har även en vevradio, Jag har en krisplan om allt havererar, vi har en stuga som vi kan fara till, med mat, har ingen el, men ved.

Det är noterbart att både hos respondenter som redan har en egen beredskap och de som inte har det är det många som ändå har en form av en "krisplan". Det handlar till exempel om att fly "till landet" eller till en plats som har en naturlig eller planerad beredskap, som till exempel en stuga på landet eller till föräldrar som bor i hus. I planen ingår också kontakt med andra familjemedlemmar eller vänner, antingen att man åker med eller till någon.

Jag vet att jag ska ta vägen om det blir det blir krig eller kris. De som har mat och vatten och värme har jag koll på.

Planerna är i några fall muntliga överenskommelser inom familjen. Tanken att lämna staden var särskilt tydlig i storstadsgruppen. De gjorde reflektionen att de tidigare tänkte att det var tryggare att bo i staden, men att de nu upplever landsbygden som tryggare och att man därför vill ut på landet i stället. En respondent har en tydlig plan för hur han skulle ta sig till sitt lantställe i Dalarna:

Jag har batterier och radio som går på nät, jag har några liter vatten. Min tanke är att sticka iväg, jag har hus i Dalarna, där har jag vatten och el, men jag ska ta mig dit, jag har bilen i Tensta borde ha den fulltankad, sedan måste jag köpa mat.

Hemberedskap eller ett självförsörjande beteende?

Det finns skillnader inom gruppen som har en hemberedskap. Vissa uttalar sig tydligt om att syftet med sina förberedelser är just om krisen eller kriget kommer, medan några beskriver det mer som att det är en del av deras livsstil. De har en livsstil som innebär en varierande grad av självförsörjning som därmed också gör dem väl förberedda utifrån ett hemberedskapsperspektiv. Däremot har hemberedskap inför kris och krig inte varit den primära motivationen till den egna beredskapen. Här finns det både yngre och äldre respondenter, kvinnor och män, som beskriver ett liv med en högre grad av beredskap avseende mat, vatten och elproduktion än andra. Det som dessa respondenter har gemensamt är att de bor på landet:

Jag har ett elverk, jag har batteribackup till datorerna, och till pellets pannan har jag batteribackup. Jag har gasol tuber, och mat... jag klarar mig nog en månad. Likadant med mediciner... Jag är lite knepig, jag har bytt från el till pellets, tänkt på solceller, jag tänkte att jag skulle bli självförsörjande. De senaste 20 åren så har jag gjort saker för att dra ner på alla fasta kostnader, jag ska klara mig på 10 000 kr. Man får inte så mycket för pengarna.

Svårt att veta varför man inte har förberett sig

Av de respondenter som inte hade tagit några steg alls för att stärka den egna beredskapen hade de allra flesta svårt att svara på varför de inte förberett sig. Bland dessa respondenter uttryckte flera en medvetenhet om att man borde eller skulle förbereda sig, men att de ännu inte hade tagit några steg. Vissa beskrev sig själva som lata. Flera uttrycker "jag vet att jag borde" och "imorgon drar jag gång".

Jag bor i en klassisk bostadsrätt, nära centrum. Jag har ingen beredskap alls. Men efter "Nedsläckt land" så förstår jag att jag måste ha mat som militären har och stormkök. Tänkte fixa det innan nästa år. Vet inte vad det är som hindrar mig. Tar aldrig tag i det.

I några få fall hade respondenterna en tydlig motivering till varför de inte hade tagit några steg. En deltagare var tydlig med att han tagit ett beslut om att inte förbereda sig alls för kris eller krig. Han förklarade sitt resonemang med att det borde komma förvarningar innan en kris som gör att han kan vänta med att förbereda sig till dess.

Vi har inte gjort något. Noll procent förberedelse, jag tror så här... Min spontana känsla för förberedelser är... mitt föräldrahem är en gård med vedpanna nära en älv, om det kommer till krig så åker jag nog dit. En försvarsmekanism att det finns ändå, där långt inne.

Ett par respondenter lyfter också att de borde hinna förbereda sig ytterligare när en kris väl närmar sig. Här relaterar de företrädesvis till en krigshändelse snarare än ett fredstida elavbrott. Några få förväntar sig tydligare instruktioner eller till och med krav från myndigheterna att man ska förbereda sig.

Kanske, rent intellektuellt förstår jag att man måste [förbereda sig], men jag har en känsla att en kris skulle föregås av en förvarning, att man skulle få några veckor eller månader till att skaffa mat och vatten. Jag fattar ju att alla andra kommer att köpa konserver, så det är ju inte den bästa tiden.

Sveriges beredskap och individens föreställningar om samhällskontraktet

Kapitlet handlar om respondenternas samhällssyn, synen på den egna rollen i samhället samt deras del i den svenska beredskapen. Resultatet visar att frågorna som ställdes under intervjuerna skapade eftertanke och diskussion och gav inte alltid lätta eller självklara svar. Här har fokusgruppens format varit gynnsamt för datainsamlingen, då flera respondenter har fått hjälp av andras svar i frågor som de upplevt som initialt svåra att svara på. Det framgår att det egentligen inte finns någon tydlig ram för vad ett samhällskontrakt innebär eller vad det finns för förväntningar på individens beredskap.

När respondenterna pratar om att vara en del av samhället ser vi ändå tre stora återkommande teman kring vad det innebär:

- Genom en koppling till samhällsfunktioner som till exempel att betala skatt, att ha en anställning, att rösta, att "sortera soporna".
- Genom sina relationer och det egna grannskapet som inte är nära relationer, men som ger en känsla av sammanhang, bortom hemmet och familjen.
- Genom en upplevelse som till exempel när man har "klivit in" och hjälpt någon annan, eller själv blivit hjälpt.

Nedan följer en redogörelse för vad det är som gör att man känner sig som en del av samhället och om man känner sig som en del av Sveriges beredskap och i så fall varför eller varför inte.

Samhällsfunktioner och yrkesroll

Det är flera som nämner att handlingar som att betala skatt, gå och rösta, betala räkningar eller ta del av andra samhällstjänster innebär en samhällsinkludering, att vara en del av samhället. En respondent nämner exempelvis att sopsortera innebär att känna sig som en del av samhället. Några nämner att befinna sig på allmän plats som i kollektivtrafiken eller att vara på stan.

När man utnyttjar samhällets tjänster, till exempel kollektivtrafiken, går till biblioteket, går till vårdcentralen.

Även genom sitt arbete känner de sig som en del av samhället och flera nämner att de ser sin yrkesroll som en samhällsnytta, speciellt de vars yrke har en samhällsviktig roll. Samhällsviktiga yrken som nämns är lärare, förskolepedagog, militär, vårdpersonal, brandman, väktare. Flera av dessa ser sin yrkesroll som ett av kuggghjulen i det stora maskineriet som samhället är. En respondent nämner här att hen i sin yrkesroll som snöröjare underlättar för andra att ta sig fram. Flera nämner sin yrkesroll som lärare eller förskolelärare genom att kunna ta hand om barn vars föräldrar måste befinna sig på andra samhällsviktiga poster.

Jag är förskolelärare och arbetet inom det och jag har ju förstått att jag i en krisberedskap ska vara kvar på mitt jobb för att det är en samhällstjänst.

Majoriteten av de som nämner just yrket gör det med glädje eller stolthet och det finns en känsla av att kunna vara med och aktivt bidra genom en syssla. Den här gruppen hade lättare att svara på frågan om att vara en del av samhället överhuvudtaget. För denna grupp blev deras viktiga yrkesroll i samhället tydligare i samband med pandemi.

På frågan om man är medlem i någon organisation eller förening är det många som spontant svarar nej. Men under diskussionerna kring att vara en del av samhället kommer det ändå fram att flera är med i olika föreningar. Respondenterna berättar att de är medlemmar i facket, Hyresgästföreningen, bostadsrättsföreningen, Lottakåren, SMS-livräddare, kyrkan, vägföreningen och gymmet. En respondent nämner att de aktivt satt upp hjärtstartare i samhället inom ramen för föreningen och en annan respondent har deltagit i kyrkans arbete för hemlösa. Detta menar respondenterna bidrar till att vara eller känna sig som en del av samhället.

Men en del av samhället känner man ju när man är med i en idrottsförening, när man tar ansvar för det som är gemensamt.

Sammanhang och tillhörighet

Många respondenter känner en trygghet med sina grannar och de upplever att det i ett nära geografiskt område finns hjälp att få, samtidigt som de är beredda att hjälpa andra om det skulle behövas. Flera beskriver pandemin som en start för denna typ av beteende, just för att behovet av att stötta har varit stort. Det pratas om en större sammanhållning med personer utanför den egna familjen för att stötta och hjälpa. En respondent nämner här samhörigheten med sina grannar var större när hen bodde i en större stad, detta då det fanns fler runtomkring och då mer hjälp att få. Respondenten jämför detta med sin flytt ut på landsbygden och menar att det kan vara mer isolerande och ta längre tid att få hjälp då det inte finns så många i närheten. Flera respondenter, boende på landsbygden, nämner att det finns en trygghet i att kunna få hjälp eller erbjuda hjälp till de grannar som finns runtomkring. Vi ser att det i högre grad finns en närmre relation mellan grannar på landsbygden, detta då de inte alltid har så många grannar.

Man kan hjälpa till med något, om vi säger att våra grannar som har kommunalt vatten... vi har sagt att de kan använda vårt om det skulle hända något.

Flera nämner även andra sammanhang som de ser som viktiga för att känna sig som en del av samhället. Detta innefattar bland annat att hitta eller skapa olika typer av gemenskaper som studiecirklar, gemensamma samtalsämnen eller andra former av utbyten mellan individer. Flera respondenter nämner träning som en del i att känna sig som en del av samhället, då främst genom att ingå i en grupp. En respondent nämner att just samtalet, som det under fokusgruppvintervjun, upplevdes som att ingå i ett sammanhang, dels genom gemenskapen, dels att som grupp bidra till ett större syfte.

Definition av samhället..., men som en del av ett sällskap eller samhörighet så känner man väl som en del av samhället. Som när vi stod här och pratade några av oss då kände jag mig som en del av en någonting, en grupp.

Några nämner även sociala medier, att det går att nå ut till människor och därigenom få hjälp eller bidra på något sätt, vilket gör att de känner sig som en del av något större då de kan nå ut till personer utanför den egna familjen. Även att hänga med i nyhetsflödet och hålla sig uppdaterad nämns som något gemenskapsskapande. Specifikt en respondent nämner här att hen inte jobbar och då inte känner sig som en del av samhället, men genom sin sysselsättning i det lokala bowlinglaget upplever känslan av sammanhang och ökad gemenskap.

Att genom att få hjälp och att hjälpa känna sig som en del av samhället

Undersökningen visar att det finns många olika situationer där respondenterna har hjälpt andra, men även situationer där de själva har fått hjälp. Flera vardagssituationer beskrivs, där respondenterna på olika sätt hjälpt främlingar som trillat eller behövt hjälp med att handla. Här nämns även att man fått hjälp med eller att ha hjälpt till vid problem med bilen. Flera nämner sina grannar där de har hjälpt eller har fått hjälp med olika saker som barnpassning, låna socker eller dela med sig av vatten från den egna brunnen.

Vi får mycket hjälp av våra grannar med gården om vi åker bort och hjälp med barnen, det finns otaliga exempel. Grannen kom över i förrgår kväll, det är hela tiden. I vardagen.

Många nämner händelser när de själva hjälpt andra som något instinktivt, att de agerat direkt utan att tänka på den egna säkerheten. Det är något som de även ser som ett självklart beteende i en hjälpande situation. Flera respondenter nämner här att agera när någon har slagit sig eller på annat sätt råkat illa ut.

Jag var på stan då en kvinna trillade ner från en trappa, jag kallade på ambulans, det är inte lika naturligt för andra, jag är gammal första-hjälpare, den som stannat först pep iväg. Det var en annan händelse en man som låg under ett träd, jag var den första som tittade till honom. Jag brukar tänka, hur vill jag bli behandlad, då gör jag så.

I gruppen med föräldrar födda utomlands framkommer det att det finns en stor vilja att konkret bidra och hjälpa andra i nöd. Vid frågor om de fått hjälp av någon annan togs det svenska civilkuraget upp. Samtliga i gruppen nämner att individer inte hjälper varandra i Sverige i samma utsträckning som i sina hemländer, ett begrepp som respondenter använder för att referera till de länder deras föräldrar är födda. Detta ämne berörs även av andra grupper då genom begreppet "bystander effect" [åskådareffekten]. När något inträffar så måste någon instruera folk vad de ska göra annars gör ingen något alls. En respondent nämner en händelse där hen behövde skrika på en förbipasserade för att denne skulle hjälpa till att agera vid en mindre olycka.

Här i Sverige är folk rädda att hjälpa andra. I mitt hemland kommer alla fram. Folk i Sverige är rädda, de håller avstånd. Min tanke, men jag vet inte...

Upplever du att du är en del av Sveriges beredskap för kriser och krig?

På frågan gällande att känna sig som en del av Sveriges beredskap visar resultatet både på ja- och nej svar. Det verkar finnas olika uppfattningar om vad Sveriges beredskap är och vad det i sådant fall finns för förväntningar på individen. Några uppfattar Sveriges beredskap som något större och mer organiserat medan andra ser att vara förberedd är att vara en del av Sveriges beredskap. Respondenternas beskrivning av att vara förberedd handlar om och tar sig uttryck genom flera saker; att vara påläst, att ha en krislåda eller att vara självförsörjande.

Genom att jag är förberedd, till exempel om min granne behöver polisen, så behöver inte jag den hjälpen.

Flera nämner att de tack vare sin yrkesroll är en del av Sveriges beredskap, då främst de med samhällsviktiga yrken, såsom blåljus- och sjukvårdspersonal, men även förskolelärare. Det går därför att utläsa från resultatet att de som på frågan "känner du dig som en del av samhället" i stor utsträckning även svarar att de är en del av Sveriges beredskap.

Via jobbet där har vi fordon så vi kan hjälpa kommunen att transportera vatten, så vi kan hjälpa så.

Inom gruppen med syn- och hörselnedsättning finns en oro över att inte kunna ta till sig rätt information, särskilt vid en akut händelse. Här framkommer även en okunskap om vad de kan eller får göra i en kris. Det saknas information om hur individer med syn- och hörselnedsättning ska kunna få rätt krisinformation, på vilket sätt och hur de snabbt ska kunna följa med vid en allvarlig händelsen. En respondent berättar om hotellvistelser och brandvarnare som enbart larmar med ljud. Om det börjar brinna så kan personer med hörselnedsättning inte höra brandvarnaren.

Respondenterna från en av grupperna diskuterade även det svenska civila försvaret och hur detta har påverkat människors syn på den egna beredskapen. En respondent säger "nej, det ju dumt att man nedmonterat civilförsvaret", varpå övriga deltagare i gruppen håller med och menar att detta är något som borde återinföras. Flera respondenter svarar att de inte känner sig som en del av Sveriges beredskap men att de genast skulle bli det om det blir kris eller krig.

Jag skulle inte säga att jag i dagsläget är en del av samhällets beredskap, men om något händer så är jag villig att hjälpa till, men gör ingenting just nu.

Misstro till att ansvariga regionala myndigheter och organisationer klarar av att hantera kriser och krig som drabbar Gotland

Av de svar som kommit fram i fokusgruppen boende på Gotland så finns en stark misstro till ansvariga regionala myndigheter och organisationer. Här ges anledningar såsom att de upplever att myndigheterna är för byråkratiska eller att de har läst tidningsartiklar som menar att Gotland inte är tillräckligt förberett för olika kriser. Svaren visar samtidigt att den negativa inställningen ofta bottnar i viss okunskap, att individen inte är insatt i beredskapsfrågor och därför inte kan svara på frågan.

På frågan om någon specifik förberedelse gjorts för att de som bor på Gotland ska känna sig trygga svarar flera att de har en beredskap med anledning av det geografiska läget. Vetskapen om att de bor avskilt och inte kan få tag på varor lika lätt som boende på fastlandet gör att en större medvetenhet finns kring beredskap. Några är mer eller mindre självförsörjande vilket gör att de har en viss beredskap oavsett om något allvarligt händer eller inte.

Exkludering och utanförskap

På frågan när man känner sig som en del av samhället lyfter många en egen upplevelse av utanförskap när frågan ställdes. Någon nämner specifikt arbetslöshet och att inte kunna bidra med något till samhället som orsak till en känsla av utanförskap. De med funktionsnedsättningar nämner en känsla av utanförskap i större utsträckning än andra. Gruppen med syn- och hörselnedsättning nämner att det ibland är svårt att vara en del av gemenskapen då människor runtomkring inte tar hänsyn till att individen exempelvis inte hör. En respondent nämner hur det berättas roliga historier i personalrummet, men hur slutpoängen missas för att talaren vänder sig om och respondenten inte längre kan läsa dennes läppar. Samma erfarenheter finns hos respondenterna med NPF. De pratar om ett utanförskap genom att de inte blir förstådda eller accepterade i samhället för att de har en diagnos eller ett beteende som går utanför normen. Flera nämner att de inte blir förstådda och då hamnar utanför.

Ibland vill myndigheterna inte lyssna för att man har en diagnos.

Medvetenhet, beredskap och beteende utifrån det aktuella säkerhetspolitiska läget, klimatförändringar, pandemin och gasläckan i Östersjön

Respondenterna fick svara på frågor som utgick från allvarliga händelser och kriser som inträffat de senaste åren. Tanken var att få en uppfattning om vilken medvetenhet som finns kring olika kriser och krigshändelser samt öka kunskapen om beteenden och attityder kopplat till detta genom exempelvis förändrad eller oförändrad syn eller agerande kring den egna beredskapen. Resultatet visar bland annat att de som förberett sig i lägre grad känner någon omedelbar risk för krig eller kris. De som har förberett sig ser en inträffad kris eller krig som att sätta den egna beredskapen på prov. Många känner en oro kring kriser och krig, dels vad som skulle hända om elen försvinner, krig i närliggande länder, den digitaliserade sårbara världen vi lever i och att inte kunna importera varor. Några har en större oro för krig i sina hemländer än oro för krig i Sverige. Flera påpekar att diskussionen i fokusgruppen bidragit till en ökad medvetenhet och eventuell handling. Nedan följer en redogörelse för respondenternas olika uppfattning och medvetenhet om hur kriser och krig kan påverka dem.

Synen på konsekvenser som kriser och krig kan få för samhället

När det gäller frågan om hur respondenterna ser på vilka konsekvenser kriser eller krig kan få för samhället är svaren olika. Flera nämner att pandemin blev en tankeställare genom att exempelvis vissa livsmedel tog slut i affärerna, vilket skapade en oro inför eventuella kommande kriser eller krig. Respondenterna uppger att de nu har mer mat hemma, till exempel konserver och torrvaror som en beredskapsåtgärd. Flera diskuterar även pandemins konsekvenser genom att man måste hålla sig hemma och menar att detta visar på hur sårbara vi är och hur beroende vi är av människor runtomkring oss.

Just utifrån pandemin så tror jag att jag kanske har en förståelse för hur det kan ta slut snabbt på varor. Att det går snabbt för alla köper samma sak.

Något som också diskuteras mycket är Rysslands invasion av Ukraina och hur detta har ökat medvetenheten och den faktiska närheten till ett krig. Respondenterna ser de konsekvenser ett krig kan få på samhället, hur det kan slå ut delar av samhället, hur civilsamhället drabbas i ett krigsdrabbat land. Respondenterna har också tankar kring överlevnad och hur Sverige skulle agera vid ett eventuellt krig. Några nämner även konsekvenserna av klimatförändringarna som en stor anledning till oro. Respondenterna ser här en konsekvens som är svår att stoppa eller ens bromsa. En respondent nämner även inflationen som en allvarlig konsekvens för samhället.

Helhetsbilden på hur en kris kan vara, jag har nog blivit mer medveten, hur det går till och hur det kan vara både med pandemin och med Ukraina.

I diskussioner kring detta framkommer även att flera av de äldre respondenterna anser att ens generationstillhörighet påverkar hur man uppfattar kriser och krig. Dessa respondenter menar att de yngre inte har förståelse för vilka konsekvenser en kris eller ett krig kan få eftersom det är första gången de upplever något sådant. De menar att den äldre generationen har fått lära sig mer, de har upplevt krig, ransonering och att kravet att kunna vara mer självförsörjande. Samtidigt utmålas den yngre generationen som att de har en större benägenhet till "bunkring", på grund av ovetskap kring konsekvenser av kriser och att de kan lättare få panik i krissituationer, medan den äldre generationen har en större förståelse för hur man bör agera vid en kris eller krig. Det finns en större upplevd erfarenhet av konsekvenser av kriser och krig som inte finns hos de yngre.

Men vi äldre har levt fredligt i många år och inget har hänt. Självklart ska man vara förberedd. Ta del av information genom internet om beredskap...men det är inget jag bekymrar mig för.

Få upplever att kriserna inte påverkat deras liv?

Det finns även några som nämner att pandemin och kriget i Ukraina inte haft så stor påverkan i deras liv och att man då inte heller funderat vidare på vad liknande händelser kan få för konsekvenser. Några få respondenter ser att pandemin har påverkat dem endast genom att de inte har kunnat träffa familj och vänner som vanligt. Några menar att det egna beteendet inte har påverkats eftersom de ändå alltid har mycket mat hemma. Dessa respondenter menar att de senaste årens händelser inte påverkat deras syn på vilka konsekvenser det kan få för samhället eller dem själva som individer.

Mitt liv har inte ändrats så mycket vill jag påstå, tycker regeringen har ändrat på mitt levnadssätt mer.

Ändrat beteende efter kris och krig

Många uppger att de har ändrat sitt beteende när det gäller bunkring av mat som en konsekvens av pandemin. Eftersom vissa livsmedel ofta var slut i affärerna eller att vid sjukdom inte kunnat ta sig ut och handla har bidragit till att många av respondenterna fortfarande har extra mat hemma. Däremot uppger flera att den främsta anledningen inte är i hemberedskapssyfte utan att det just är något som hänger kvar sedan pandemin. Samma synsätt finns hos respondenterna med föräldrar födda utanför Europa. Hos vissa finns olika typer av förberedelser som att ha extra mat, filter eller gasolkök, men det benämns inte specifikt som beredskap inför ett krig eller en kris. Dessa respondenter menar att den här typen av förberedelse dels är kulturell, erfarenheten av att växa upp i ett land med krig, dels ekonomisk genom att köpa stora mängder billig mat.

Ja det är ju mer ekonomiskt när man handlar att man köper storpack. Men inte för att det skulle vara kris.

Flera nämner även kriget i Ukraina som startskott för en beteendeförändring gällande den egna beredskapen. Det framkommer att flera efter krigsutbrottet skaffade en krislåda, köpte hem mer mat och saker som kan behövas vid kriser och krig såsom batterier, ficklampor, filter och så vidare. Respondenterna menar att beteendeförändringen gjordes för att Ukraina ligger så nära Sverige, närheten gjorde tankar om krig i Sverige mer reella.

Ja, efter detta har jag fått min krislåda, innan har min fru tyckt att det varit för många grejer, men nu jävlar fick jag den.

Att det skulle drabba oss hade jag ingen tanke på innan Ukraina. Nu kanske inte lika som i mars, men fortfarande är det inte otroligt att det kan hända här också.

Väntar på signal om skarpt läge

Även om många nämner en förändring i beteendet kring den egna beredskapen efter Rysslands invasion av Ukraina så reflekterar flera respondenter kring känslan av om det fortfarande är skarpt läge eller om läget har blivit mindre allvarligt och en avmattning infinner sig när det gått ett tag. Flera respondenter menar att de kommer få en förvarning från sin kommun eller ansvarig myndighet innan något händer och att de då kan införskaffa det som behövs. Idag upplever de inte att läget känns som skarpt och hänvisar bland annat till att myndigheterna inte har utfärdat någon varning eller har krav på att alla individer måste ha en egen hemberedskap. De som inledningsvis agerade då kriget i Ukraina bröt ut säger "det har blivit vardag" och menar att det gått så pass lång tid sedan händelsen att de börjat slappna av.

Jag känner ingen omedelbar risk och jag tänker att risken skulle föregås av någon typ av varning eller känsla av att något händer.

Vinterns dyrare elpriser

Gällande förberedelser inför vinterns dyrare elpriser har respondenterna många konkreta lösningar. Flera som bor i hus nämner alternativa uppvärmningssätt såsom braskamin, solceller på taket och gasol/el-aggregat. Några har även köpt varmare kläder att kunna ta på sig för att inte behöva höja inomhustemperaturen. Respondenterna har även vidtagit åtgärder som exempelvis att ha släckta lampor,

stänga av frysar, akvarier och att duscha snabbt. Några nämner även att de skaffat ficklampor och solcellsladdare om elen skulle försvinna. Många av dessa åtgärder vidtar även de respondenter som bor i lägenhet, men situationen upplevs inte lika akut för dem, då de menar att det är hyresvärden som betalar det mesta.

De respondenter som är mer självförsörjande ser inte sina åtgärder primärt kopplade till vinterns dyrare elpriser utan att det är något de gjort under många år och har möjlighet till då de exempelvis bor på en stor gård.

Vi får tvätta bara två gånger i veckan i bostadsrättsföreningen. Vi försöker använda samma kläder lite mer och spara på tvätten.

Gasläckan i Östersjön

Specifika diskussioner gällande gasläckan i Östersjön fick inte så mycket utrymme i fokusgrupperna då det oftast pratades om konsekvenserna av pandemin eller kriget i Ukraina. Gasläckan i Östersjön verkar inte vara lika betydelsefull eller viktig i diskussionerna kring krisers och krigs påverkan på individen och samhället. Det är endast några få som berör ämnet genom kommentarer som, att det tog lång tid innan det upptäcktes eller att den trasiga ledningen visar på hur beroende vi är av att allt fungerar i samhället, som exempelvis att det finns gas.

Det var läskigt när det smäll på North Stream, vad är på gång nu tänkte jag?

Att det tog så lång tid innan det märktes säger ju något om vad vi har för bevakning. Tog ca tre dagar och då var det ett flygande plan och inte kustbevakningen som såg den.

Framtida utveckling och behov av information

I den avslutande delen av fokusgrupperna blickade vi framåt och diskuterade fortsatta förberedelser för ökad hemberedskap samt om det saknas någon information för att stärka den egna beredskapen. Oavsett om respondenten gjort insatser för ökad beredskap eller inte finns mer att göra, menar man. Att få en tydlig signal om att en kris kan inträffa kan bidra till att fler aktivt genomför fler åtgärder för en ökad beredskap. Den information som efterfrågas är konkret information specifik till ens egen situation om vad man behöver göra, gärna kopplad till specifika målgrupper, och även boendeform. Flera lyfter att de gärna vill ha checklistor som de kan bocka av. Respondenterna tror på att informera brett i många olika kanaler för att nå så många som möjligt. De tror på den tryckta versionen av broschyren *Om krisen eller kriget kommer*, men även digitala informationskällor, ofta med fokus på konkreta och specifika instruktioner kring beredskapsåtgärder, till exempel i form av mättenheter eller antal.

Det finns mer att förbereda i den egna beredskapen

De som redan har genomfört vissa förberedelser beskriver att det ändå finns mer att förbereda. Det handlar om att se till att det finns tillräckligt med mat och vatten, möjlighet att tillaga maten, men även att säkerställa att man klarar av kyla, till exempel göra en översyn av elförsörjningen och ha fler filter hemma. Samtalet i fokusgruppen har väckt frågan och triggat igång tankar hos flera av deltagarna på vilka ytterligare förberedelser som behöver göras för att klara en kris eller ett krig.

Flera lyfter att de ser det som en förberedelse att skaffa information om hur man ska agera vid kris eller krig, till exempel att ta reda på var närmaste skyddsrum finns.

Jag skulle nog inte heller själv förbereda mig på den nivån nu, men mer smått, ha saker i åtanke. Jag tänker att det är ju en förberedelse att ha information så man vet vad man ska göra om det blir en plötslig kris. Om den nu kommer direkt och man då ska börja ta till sig information det kommer ju ta tid, så kanske att man har tagit till sig information. Om det inte skulle finnas nån el, det skulle nog vara svårast att hantera. Hamstra mat är ju inte svårt, men elen och vatten. Hur mycket vatten går det egentligen åt? Speciellt om man är en familj.

Tydlig signal om omvärldsförändring

På frågan om vad som skulle få respondenterna att agera svarar flera att de behöver en tydlig signal från myndigheterna. Först då avser man ta ett nästa steg för att stärka öka sin beredskap. Flera vittnar om att de har erfarenhet av tomma hyllor i butiken, men ser inte att det i dagsläget är ett tillräckligt reellt hot som motiverar handling i närtid.

Jag kommer inte ta steget själv innan det finns en officiell rekommendation att göra det. Från en myndighet. Det är inte något som händer, att vi är i krig just nu. Lite som med elkrisen, när jag var på Ikea de hade slut på de varma filtarna, köpte ju en filt någonstans så jag har ju gjort lite, men ingen lagring av mat. Det skulle hända om jag fick ett meddelande från staten.

Inställda på att fler kriser kommer

Det finns en genomgående uppfattning om att det kommer inträffa fler kriser i Sverige framöver. Det gäller även krig, men där är bilden något mer varierad. Kriserna i Sverige kommer vara kopplade till kriser och krig på andra platser, och som exempelvis kan rubba försörjningskedjorna och därmed även påverka varutillförseln till Sverige.

Jag ser att vi påverkas vad gäller leveranser, tror vi kommer köpa mer svenskproducerat, när det blir oroligt så tror jag vi kommer ha mer lokalt-lokalt och lokalt i Sverige, att vi kan försörja oss själva i Sverige.

Med ett ökat resande tror respondenterna att vi kommer få se fler pandemier framgent. Andra kriser som respondenterna lyfter är klimatrelaterade kriser som leder till naturkatastrofer, som till exempel vattenbrist och stormar och flera fokuserar på konsekvenserna för elproduktion.

Det känns som att det kan hända katastrofer på många plan, t ex naturkatastrofer som drar ut hela elnätet eller så. I hela Europa.

Vi kommer även få se fler cyberattacker framgent, menar respondenterna. Flera påpekar ett instabilt geopolitiskt läge framöver, och tar upp riskerna för krig kopplat till länder som till exempel Nordkorea och Ryssland och menar att det är mycket som är oberäkneligt i framtiden.

Jag tänker att vi är så sammanlänkande, det blir fler pandemier, vi påverkas av andra delar av världen, kriget i Ukraina blir långvarigt.

Det kan vara maktdårar som sitter i andra länder och tycker nåt och det kan vara... det känns som att det kan lura vart som helst.

Många vill fortsätta att få broschyren framöver

Flera av respondenterna har sett eller hört talas om broschyren *Om krisen eller kriget kommer*. Några har kvar den, medan andra har slängt den. Flera nämner att den funnits lättillgänglig i hemmet; på köksbordet, bänken eller på kylskåpet. Vissa har sparat den nerpackad, till exempel på vinden. Utmärkande är att fokusgruppen med utländsk bakgrund har sett broschyren i mycket lägre utsträckning än andra.

Min [broschyr] ligger i en hög på köksbordet, men minns inget, men vet var den finns...

Jag minns [broschyren], vi har bott i huset över tre år så mellan 3-7 år sen, då fick vi hemskickat broschyren och den kom med i flytten, vi har ju kollat den och sett, lite på skoj. Har vi förberett oss. Jag minns den och den kom väl ut för inte så länge sen?

Det finns behov av att repetera viktig samhällsinformation och var den finns. Respondenterna önskar även få en uppmaning om att broschyren ska sparas i händelse av kris eller krig, samt även att skicka ut den årligen.

Sen tror jag att det viktiga, jag saknar nästan att jag inte fått en ny. Många har nog slängt den nu. Men när läget förändras lite så har man tänkt lite andra tankar och då kanske man tar till sig den på andra sätt. Kanske skicka ut den varje år? För att väcka tanken kring de.

Att den skulle kunna förklara att "spara denna om något händer".

Checklistan minns man

Respondenternas bild av när i tiden broschyren kom varierar från 2018 och framåt. Flera nämner att de fick den i samband med att kriget i Ukraina bröt ut. Innehållsmässigt berättar respondenterna att det finns en checklista på vad du bör ha hemma och var det finns skyddsrum. Checklistan har använts av vissa, medan andra bara sett den och tyckt att den varit bra. Checklistor som fenomen upplevs bra, då de ger en tydlighet över vad man gjort respektive inte har gjort.

Vissa respondenter har upplevt att broschyren förstärker "att det är något på gång, en kris eller ett krig" och att de mår psykiskt dåligt av det. Därför har de valt att inte prata om innehållet eller läsa den så noggrant. Det går inte att dra några slutsatser utifrån undersökningen om de som mår dåligt har gjort eller inte har gjort några förberedande insatser, vissa har använt checklistan och vidtagit åtgärder, medan andra inte har orkat göra något. Däremot har de alla insikten i ungefär vad som bör förberedas för att klara av en kris- eller krigssituation.

Jag vill minnas att det står om vevradio, konserver, ved, att man ska ha lite sedlar fast de inte går att använda. Lite basic, å att skyddsrummen skulle uppdateras.

Jag minns checklistan på baksidan. Kanske att man skulle kopierat upp den och gå över allt, har vi detta hemma?

Broschyr är ett bra format, men...

Respondenterna tycker att det är bra med en broschyr med information, men när respondenterna svarar på vad de fick med sig från broschyren verkar den primära reflektionen vara ökad medvetenhet. Få respondenter menar att just broschyren ledde till konkreta handlingar. Den bör kompletteras med samma eller liknande information i andra kanaler såsom i sociala medier, på webbsidor, filmer, TV och poddar, menar respondenterna. Flera föreslog att genom att använda QR-koder i broschyren kan det länkas till ytterligare information för att komplettera broschyren.

Jag gillar broschyren, skulle vilja haft en nerbantad. QR-koder som är länkade till annat, möjlighet att beställa hem en tjockare variant som man kan ha hemma. Du sitter lite på pottan om du förväntas höra av dig när allt ligger nere.

Vissa respondenter berättar att de även fått information från länsstyrelsen och/eller kommunen, vilket uppskattas. Regional/lokal information är ett bra komplement till den nationella broschyren, menar respondenterna. Information och medier som tydligt visar konsekvenser av olika kriser med och utan beredskap har haft en stark påverkan på flera deltagare och i flera fall lett till att de har vidtagit åtgärder.

Detta skulle alla se [TV-programmet Nedsläckt land], de hade inte mat, den typen av information borde finnas med i broschyren.

Vet inte om MSB har inblandning i Beredskapspodden eller andra sociala medier-kanaler när man väl börjar lyssna då är det lite spännande man tänker på ett nytt sätt...dom är effektiva när man väl lyssnar.

Flera av respondenterna upplevde att samtalet i fokusgruppen i sig väckte tankar och medvetenhet kring behovet av beredskap, och några lyfte idéer kring informella och formella samtal som ett sätt att sprida kunskap och få hjälp i hur man ska tänka och göra.

Ett tillägg till broschyren att man ska kunna boka någon att prata med kanske, få en muntlig kontakt eller ett forum där man kan prata med någon. Broschyerna är bra för att de är tydliga listor. Men har man svårt att läsa så.

Föreningar skulle ju kunna göra saker här, samlas som här i varje förening. Vi hade en träff för unga vuxna, men där skulle man kunna gå igenom vissa saker eller gå igenom experiment, hur kokar jag vatten här, eller renar vatten. T ex du kan rena vatten i en petflaska.

Om man har fysiska möten, bjud in till Folkets hus eller vad man nu har i orten man bor i. Så kommer det experter som berättar vad som händer, plus att det blir lokalt då, men det kanske skulle bli för dyrt. Men om folk kom så skulle det vara ganska vettigt och lättare att ta till sig info på det sättet.

Konkret innehåll utifrån individers olika situationer efterfrågas

Hur mycket vatten behöver jag? Hur fyller jag på vatten när vattnet är slut? Var finns skyddsrum och vad får jag ha med mig dit? Frågorna som söker svar är många, men det som är gemensamt är att informationen ska vara konkret och gärna i form av en checklista. I sammanhanget lyfter respondenter även behovet av tips kring hur man kan prata om kris och krig med barn, ungdomar men även vuxna bekanta. Flera respondenter menar att det finns ett överflöd av information med ett stort antal beslut och åtgärder som skulle kunna tas, och att de saknar mer specifik information utifrån just deras situation sett till exempel till boendetyper, storleken på familjen, var i landet man bor.

Informera om var skyddsrum finns och vad man ska göra om det inte finns skyddsrum.

Informationen behöver bli konkret. Hur många konserver ska jag ha? Hur många liter vatten behöver jag? Det måste vara lättare att förstå, visualisera det, gör en checklista per person.

Flera respondenter lyfter tillgång till vatten som ett orosmoment, att veta hur man kan förbereda sig men också hur mycket vatten som man behöver.

Det här med hur mycket vatten man använder per dag, så här mycket vatten behöver du eller mat! Den typen av information så man har en känsla av hur mycket jag behöver bunkra för sju dagar.

ANALYS

I frågan om varför man förbereder sig eller inte och varför vissa har kommit längre än andra i sin beredskap har det växt fram en tydlig bild av ett antal olika beteendemönster hos respondenterna i undersökningen. För att bättre kunna beskriva och förstå dessa olika mönster, som vi kallar för beredskapstyper, tror vi att det finns en fördel att titta på olika modeller inom forskningen och området risk- och säkerhetsrelaterade beteende.

Syftet med att ta hänsyn till viss relevant forskning inom området är inte att göra en litteraturgranskning eller översikt, utan ska ses som ett hjälpmedel för att bättre förstå individers beteende med empiriskt stöd. Detta för att kunna föreslå rekommendationer som vi tror kan göra skillnad för MSB i hur ämnet individens beredskap kommuniceras, vilka åtgärder som vidtas i till exempel informationskampanjer, åtgärdsinsatser och i verksamhetsplanering kring ämnet individens beredskap inför kris eller krig.

Det har gjorts en hel del forskning inom området och den mest relevanta forskningen till det aktuella ämnet har sammanfattats av Enander i boken *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser* (MSB:2018). I modeller som har utvecklats dels för att skapa effektivare insatser, dels för att förstå människors beteenden, menar Enander att det finns två olika sorters modeller. Den ena handlar om enskilda beslut och överväganden för att fatta beslut, och den andra är mer dynamiskt inriktad och menar att beslut växer fram gradvis över tid. Som Enander förklarar,

"en modell kan också vara mycket användbar för att strukturera förståelse av ett fenomen. När det gäller risk- och säkerhetsrelaterade beteenden finns ett flertal modeller...men definierar grundvariabler på delvis skilda sätt".

Men gemensamt för modellerna är variablerna: (Enander, 2018)

- (Egen) sårbarhet
- Allvaret i risken eller hotet
- Fördelar med det aktuella beteendet
- Förmåga till kontroll.

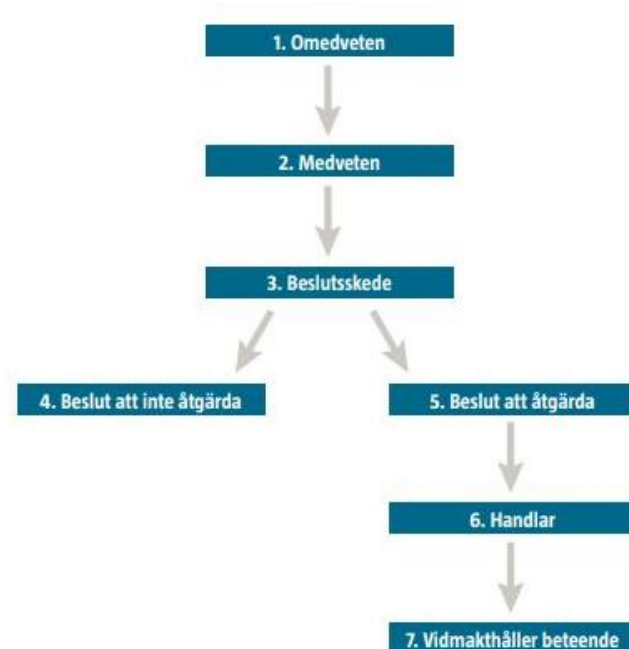
I vår analys tillämpas olika modeller som stöd för att förklara olika beredskapstyper med särskilt fokus på de som idag har lite eller ingen beredskap. Weinsteins *Precaution Adoption Process Modell* (PAPM) (som Enander också refererar till) och Paton's *social-cognitive preparation model* är modeller som är relevanta för att förstå de beteendemönster som identifierats. Syftet med att tillämpa dessa modeller inom området är att bidra med empiriskt stöd till, och förståelse för, de beredskapstyper som har identifierats och som vi väljer att lyfta fram.

Utifrån fokusgrupperna har vi identifierat fem olika beredskapstyper när det gäller grad av beredskap, motiveringen kring beteenden, olika hinder till beredskap, föreställningar om beredskapen och samhället. Nedan följer ett resonemang kring hur vi ser på de olika typerna samt vilka respondenter och grupper som ingår i dessa och varför.

I våra rekommendationer ger vi förslag på hur analysen utifrån beredskapstyperna kan komma till användning i MSB:s fortsatta arbete för att öka individens motståndskraft inför kriser och krig. Utöver en analys av olika individers och grupper förutsättningar ser vi att omvärldsfaktorer har en stor påverkan på människors syn på förberedelser, framför allt sedan pandemin och framåt.

Om PAMP-modellen

Modellen bygger på idén om att utvecklingen mot ett säkerhetsinriktat beteende är en process där individer passerar genom olika stadier (Conner & Norman, i Enander 2018). Modellen beskriver sju olika stadier som en individ går igenom.

Stadier i utvecklingen mot ett säkerhetsinriktat beteende (PAPM) (efter Weinstein 1988 i Enander 2018)

Beredskapstyp 1 "Lite information och inga förberedelser"

I beredskapstyp 1 ingår respondenter som på olika sätt inte anser att en beredskap är nödvändig eller som anser att det inte finns något reellt hot som ger indikationer på att det finns ett behov av en ökad beredskap. Alla respondenter som ingår i typ 1 har föräldrar födda utanför Europa. Majoriteten av dessa har inte heller sett eller kommer ihåg broschyren som skickades ut. Det finns heller ingen tanke kring att skaffa sig information om beredskap på något annat sätt. Samtliga inom typ 1 bor i lägenhet och medelåldern är 25 år.

Efter samtal med dessa respondenter så framkommer att det finns en medvetenhet kring kriser och krig men då ofta i kontext till respondenternas hemländer. Detta gör att hotet kring kriser och krig i Sverige inte ses som speciellt skarpt av respondenterna. Det här menar respondenterna gör att de heller inte tar till sig någon information gällande den egna beredskapen i hemmet. Detta styrks av studien "Försvars- och samhällsstudien" (2022) som visar att unga med utländsk bakgrund, i högre utsträckning än unga med svensk bakgrund, inte gjort något just för att de inte tror att något kommer hända. Svensk forskning gällande krisinformation visar att det finns ett stort glapp mellan medborgarnas och myndigheternas uppfattning om kris främst när det kommer till personer med utländsk bakgrund. Detta då det ofta finns en kulturell skillnad och uppfattning om vad en kris är (Falkheimer och Heide, 2008).

Enligt Weinsteins PAMP-modell befinner sig personer i beredskapstypen 1 i steget "Omedveten" i modellen.

Av de respondenter som har varit med i undersökningen är personer med föräldrar födda utanför EU överrepresenterade i typ 1. En respondent med bakgrund som flykting hade kommit i kontakt med information om beredskap som en del av en samhällsorienteringsprocess. Några personer med funktionsnedsättningar uttryckte att de skulle kunna ha hamnat i en situation där de saknar information överhuvudtaget, men tack vare deras egna sociala kontakter har de kunnat söka relevant information utifrån sina förutsättningar.

Beredskapstyp 2 "Beslut om att inte åtgärda" eller "Medvetenhet men inget skarpt läge"

I beredskapstyp 2 ingår de respondenter som är medvetna om vad en egen hemberedskap är och vad som förväntas av dem. Enligt PAM-modellen så handlar det här steget om att försöka bestämma sig för en åtgärd eller inte. Några respondenter har bestämt sig för att inte göra några större förberedelser inför en kris eller ett krig, detta då majoriteten menar att det inte är skarpt läge nu eller att det kommer en förvarning innan någonting händer. Denna varning, menar respondenterna, skulle göra att de då skaffar sig en egen beredskap i hemmet. Denna inställning är inte kopplad till någon specifik bakgrundsvariabel som ålder, boendeform, etnicitet eller annat utan den finns spridd över alla grupper.

Det är flera av dessa respondenter som har någon typ av förberedelse eller "plan B" ifall något skulle inträffa. Förberedelserna kommer då oftast som en konsekvens av pandemin i form av extra mat hemma. Vissa uttrycker en plan B i form av en stuga på landet, föräldrar som bor på gård och så vidare. Men de håller fast vid tron på att de kommer bli informerade i god tid vid kris eller krig för att där och då påbörja sina förberedelser.

Vi menar att en anledning till detta kan handla om trygghet. Etkin (1999) menar att trygghetskänslan kan vara en orsak till att respondenterna inte förbereder sig. Trygghetskänslan skapas hos respondenterna när samhället får mer resurser som förbättrar tillförlitligheten i olika system. Även respondenternas tolkning av ansvarsfördelningen mellan sig själv och myndigheter kan vara en betydande faktor till hur individen agerar i olika situationer. Enander (2010) menar att på exempelvis en arbetsplats finns ofta regler och föreskrifter för vad som ska göras, medan hemmiljön har färre tydliga regler och föreskrifter för vad som gäller vid en kris eller ett krig. Respondenterna får stort utrymme att uppfatta och tolka krissituationer på sitt eget sätt, vilket har påverkan på deras benägenhet till att stärka den egna beredskapen.

Det är även flera av dessa respondenter som nämner lagar eller uppmaningar från myndigheter som ett svar på vad som skulle bidra till en beteendeförändring gällande den egna beredskapen. Detta stöds av Archer & Vogel (2000) som menar att lagar har påverkan på människors beteende och att dessa skulle kunna innebära att förhållningssättet till hemberedskap kan påverkas. Exempelvis i vägtrafiken har lagar hjälpt till att minska antalet fortkörningar och olyckor. Som jämförelse skulle man kunna införa en lag om att alla hushåll måste ha en krislåda för att fler ska kunna hantera kriser och krig så bra som möjligt. Hur man följer upp om lagen efterlevs och vad påföljden skulle vara om man inte har en krislåda, är naturligtvis några av de komplexa konsekvenserna av detta.

Modellerna kan hjälpa oss att till viss del förstå människors attityder och förhållningssätt till den egna beredskapen och det kan vara bra att påminnas om att alla beteenden inte kan förklaras av modeller. Flera socio-psykologiska faktorer på individnivå som skapar och vidmakthåller beteenden inom denna och de andra grupperna kan också spela in.

Det kan vara svårt att bryta igenom osårbarhetskänslan hos enskilda individer. (Enander, 2018)

Det kan vara intressant att fundera på samhällskontraktet i det här fallet. Om vi antar att samhällskontraktet handlar om hur individer och samhälle förväntas agera i förhållande till varandra, kan det i beredskapstyp 2 uppstå ett möjligt missförstånd i relation till vilka skyldigheter och rättigheter som gäller, eller i alla fall vilka förväntningar man har på andra och på samhället i stort.

Personer som ingår i denna beredskapstyp pratar om en förväntan på att staten eller samhället ska bestämma och leverera lösningar till deras "beredskapsproblem", ett fenomen som speglas i andra frågor inom offentlig sektor där begreppet "kundborgare" används för att beskriva hur individers förväntningar på staten har ändrats från det "traditionella" samhällskontraktet.

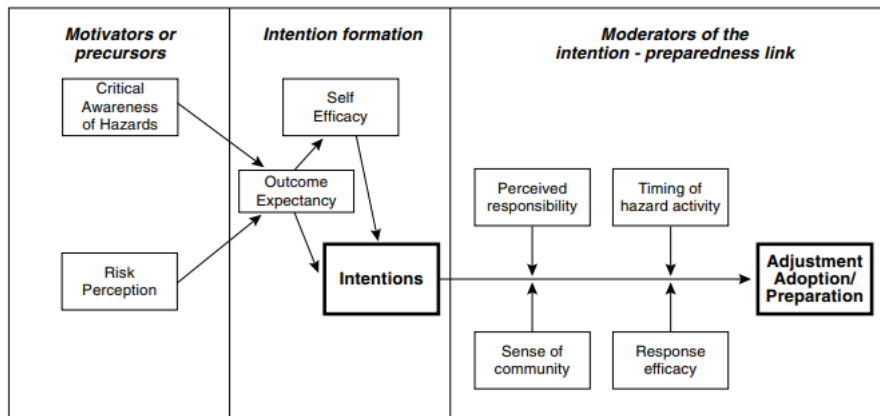
Beredskapstyp 3 "Borde göra mer"

I det vi kallar för beredskapstyp 3 ingår respondenter som vidtagit steg 2, 3 och 5 enligt PAMP modellen. Dock går denna process inte att ses så linjär som modellen beskriver. I verkligheten och i de samtal vi har hört, beskrivs beslutsprocessen som rörig, med olika element (till exempel kognitiva, affektiva) och att den inte alltid följer en linjär ordning från medvetenhet till handling eller beslut om icke-handling. Vi har här valt att kategorisera in personer som är medvetna om att en åtgärd bör göras samt även tagit ett beslut om att börja bygga upp en beredskap. Samtidigt kommer den här gruppen respondenter inte vidare till steg 6 och 7 enligt PAMP-modellen. Med detta menar vi att respondenterna har en vilja och tanke kring att skaffa sig en beredskap, men det är en eller flera saker som gör att de inte riktigt tar det sista konkreta klivet.

Som förklaringsmodell och för att försöka förstå varför steget till att faktiskt skaffa sig en hemberedskap inte görs har vi valt att ta in bland annat Patons (2003) förberedelsemodell. Den beskriver relationen mellan de motiverande faktorerna och riskreduktionsbeteenden som kan ligga till grund för varför individer inte vidtar förberedande åtgärder. Det finns olika faktorer som kan påverka om människor förbereder sig. En av dessa kan vara känslan av tillhörighet. Med detta menar Paton (2003) att människor som känner någon form av tillhörighet till en plats kommer att ha fler anledningar att skaffa sig en beredskap. Detta ser vi hos flera respondenter, att där det finns en större gemenskap, grupp eller organisation med människor som är engagerade i beredskap så är även respondenten det.

Paton (2003) menar att en individ kan bli påverkad av hur ett samhälle ser på en potentiell kris genom erfarenhet, riskperception, åsikter och tro som skapas genom kunskapsutbyte mellan människor, media med flera. Paton (2003) beskriver tre faser som individer behöver genomgå för att förbereda sig inför oönskade händelser. Fas 1; motivationsfasen, det viktiga första steget, en medvetenhet om vad krisen innebär samt oro för dess konsekvenser. Respondenterna inom beredskapstyp 3 visar tydligt en stor medvetenhet kring olika kriser och krig samt oro för dessa. Detta kan ta respondenterna vidare till fas 2 som är intentionsfasen, när motivation finns. Detta styrs av hur personen ska/kan göra för att förbereda sig, den upplevda självförmågan. Om individen vacklar kan detta försämra motivationen att förbereda sig. Det kan handla om individens psyke, tid, pengar, sociala nätverk med mera. Vi ser att främst ekonomi, brist på plats (till exempel för förvaring) eller avsaknaden av ett direkt hot om kris eller krig är det som gör att dessa respondenter inte går vidare och faktiskt skaffar sig en egen hemberedskap. Fas 3 är förberedelsefasen, från att vilja förbereda sig till att faktiskt göra det påverkas av olika saker som känsla av tillhörighet och resurser i fas 2 vilket av olika anledningar saknas hos dessa respondenter.

Det är flera som beskriver vad de borde göra, och ibland också när i framtiden de tänker sig göra något. Det visar att det finns en medvetenhet om vilka förväntningar som finns gällande att ha en hemberedskap. Till skillnad från typ 2, uttrycker respondenterna som hör till beredskapstyp 3 ett upplevt krav att agera och ta steg för en stärkt hemberedskap. Flera uttrycker sig i termer som "jag borde", och "jag skäms att jag inte har...". Återigen kan reflektioner kring samhällskontraktet eventuellt vara till hjälp för att förstå var förväntningarna skapas. I typ 2 ser vi att personer förväntar sig mer från staten eller samhället i form av stöd och beslut (rättighet), i kontrast till det som uttrycks av personer hos beredskapstyp 3. Respondenterna i den här gruppen är medvetna om att de "måste" göra mer, det vill säga att de har en skyldighet, men samtidigt har de både fysiska och eventuella psykologiska hinder för att göra något.

The proposed social-cognitive preparation model (Paton, Disaster Prevention and Management: An international Journal, Vol. 12, s 210-216, 2003)

Beredskapstyp 4 "Jag tror att jag är förberedd"

I det vi kallar för beredskapstyp 4 ingår respondenter som tagit steg 5, 6 och 7 enligt PAMP-modellen. Majoriteten av de som har gjort förberedelser för att stärka sin hemberedskap faller under denna kategori.

Inom beredskapstyp 4 har en majoritet börjat göra vissa förberedelser, de flesta med anledning av pandemin och/eller Ukrainakriget. Enligt PAMP-modellen handlar det om att man förbereder sig när man upplever ett hot, eller när man tidigare har gått igenom en kris, till exempel ett längre elavbrott och då har ordnat med alternativa el- och värmekällor. En respondent med bakgrund som flyktning uppgav att han har förberett sig ordentligt efter Ukrainakriget, just utifrån erfarenheten att han vet hur snabbt ett krig kan eskalera. Wachinger m.fl. (2013) (i Enander, 2018) beskriver detta genom riskperception och beteenden kopplade till naturrelaterade risker och menar att nyckelfaktorn till att göra förberedelse är erfarenhet av risk. En självupplevd kris eller risk, liksom att ta till sig andras erfarenheter via medier eller utbildning ökar villigheten att vidta åtgärd om risken är kopplad till en negativ konsekvens. Just pandemin och kriget i Ukraina är två händelser som har en tydlig närhet till respondenterna, pandemin fysiskt och Ukraina-kriget med sitt nära geografiska läge och intensiv medierapportering. Det gör att även riskerna och dess konsekvenser blir mer tydliga för individen.

Förutsättningarna för dessa respondenter skiljer sig åt jämfört med beredskapstyp 3 där vi ser exempelvis utrymme eller ekonomi som ett hinder för att förbereda sig. Många respondenter inom beredskapstyp 4 har tillgång till större ytor (för förvaring) eller på andra sätt tillgång till en beredskap som inte "tar plats". Ingen av respondenterna i beredskapstyp 4 nämner några ekonomiska, fysiska eller psykiska hinder för förberedelser. Skillnader i uppfattningar gällande risker och hur man förbereder sig kan även relateras till olikheter i bland annat livsvillkor, erfarenheter och påverkansmöjligheter.

Alla respondenter i beredskapstyp 4 uttrycker att det inte finns några hinder för sin förberedelse, att de har möjligheten att påverka och stärka den egna beredskapen. Här är det intressant att ta in perspektivet gällande samhällskontraktet som nämns i typ 2. Även om individer inte har något specifikt juridiskt ansvar gällande just hemberedskap så finns ändå en förväntan från samhället som införlivas av dessa individer genom att vara förberedda. Hansson (2015) tolkar uttrycket samhällskontrakt som en handelsvara där det handlar om att ge och ta, förväntningar som finns på myndigheter och individen i konstant växelverkan.

Beredskapstyp 5 "Preppern" eller "Självförsörjande"

Beredskapstyp 5, till skillnad från beredskapstyp 4, har en tydligare förklaring till och mål med sina förberedelser. Mellander (2021) beskriver hur "prepper" i en amerikansk kontext via sociala medier tog plats i den svenska kulturen i början av 2000-talet, ungefär samtidigt med avvecklingen av Sveriges beredskapslager. Mellander identifierar risker i framtiden som den stora anledningen till att individer går från att ha en hemberedskap till att bli "preppers" och att detta beteende vidhålls. Respondenterna som benämner sig som "preppers" har ett tydligt mål som inte bara förknippas med oro inför framtiden utan även med gemenskap, spänning och någon form av vilja att sätta den egna beredskapen på prov.

Beredskapstyp 5 består även av respondenter som vi ser som självförsörjande. Dessa individer har av olika anledningar, oftast sen uppväxten, hus eller gård som gör det möjligt att mer eller mindre vara självförsörjande. Deras främsta syfte med detta är inte att vara förberedda för en kris eller ett krig utan förberedelsen handlar mer om livsstil eller ett inlärt beteende från tidigare generationer.

Att vi valt att sammanfoga "preppern" och "självförsörjaren" inom beredskapstyp 5 är för att visa på extremiteter samt hur ett förberedande beteende kan formas genom yttre faktorer som medierapportering men även hur detta kan skapas genom inre faktorer så som tidigare inläring, miljö och andra förutsättningar.

Konklusion och rekommendationer

Både Paton och Weinsteins forskning kan hjälpa oss att förstå varför vissa människor har en beredskap och andra inte, men den är än mer relevant i ett objektivi skarpt läge, eller inför ett känt hot eller fara. Till skillnad från beteendet att sätta på sig säkerhetsbälte i bilen, handlar inte beredskapen inför kriser och krig om bara ett beslut eller om själva beslutsskedet. Dessutom finns det flera olika alternativa kriser och krig som man ska förhålla sig till vilka innebär olika beslut för olika typer av beredskap.

Vi ser att flera vidtog åtgärder under pandemin och när kriget i Ukraina bröt ut. Kriser ser ut på olika sätt, fler beslut måste tas och framför allt vidhållas. Pandemin och kriget i Ukraina har haft stor betydelse för flera respondenters syn på civilt försvar och beredskap, men det kvarstår personer som fortfarande inte har ändrat sina beteenden.

I det vidare arbetet med informationskampanjer och andra insatser kan hinder för individers agerande undanröjas genom mer och varierad information som tar än större hänsyn till individers olika behov (vi kan kanske inte anpassa information, budskap och kanaler till varje enskild individ, däremot till grupper) samt klargörande av vad som utgör faktiska skyldigheter och rättigheter när det gäller civilt försvar och individens ansvar kopplat till beredskapen för kriser och krig.

Nedan följer några rekommendationer som kan vara behjälpliga i det fortsatta arbetet.

1. En mer situationsanpassad information

Ta vara på olika människors behov och situationer för att kunna sprida relevant och specifik kunskap om hur de kan förbereda sig inför kriser och krig.

2. Använd befintliga samlingsplatser för att sprida information

Det är givet att "program som utnyttjar socialt stöd och gruppeffekter lyckas bättre" (Enander). Flera respondenter kommenterade efter fokusgruppen att samtalet hade upplevts som nyttigt och hjälpsamt. Föreningar och organisationer inom civilsamhället, samt arbetsplatser och skolor kan vara viktiga kanaler för att sprida information.

3. Hur kan media stötta kampanjen?

Program, poddar och sociala medier har haft en positiv effekt hos allmänheten. Hur kan MSB initiera ytterligare inslag som fokuserar kring hemberedskap? Hur ser relationen med media ut och kan nya sätt att nå ut via media utvecklas?

4. Ta hänsyn till inkludering och tillgänglighet i kommunikationen

Människor som befinner sig i utanförskap menar att den nuvarande informationen inte når alla då de känner sig exkluderade. Kommunikationsformer ska vara anpassade (NPF/funktionsnedsatta) och i olika kanaler. Både innehåll och form kan och bör anpassas.

5. Engagera yngre människor med till exempel gamification

Yngre människor behöver få tillgång till information på ett sätt som passar in i deras livsstil. Att jobba med gamification kan vara ett sätt att nå ut till den målgruppen.

KÄLLOR

Falkheimer, J., & Heide, M. (2008). Kriskommunikation i ett globalt samhälle. (KBM:s temaserie 2008:4). Krisberedskapsmyndigheten.

Ungdomsbarometern. (2022). Försvars- och samhällsstudien (vår 2022) En rapport av ungdomsbarometern för msb. [ungdomsbarometern-forsvars-och-samhallsstudien-msbs-fragor-2022.pdf](#) [2022-12-07]

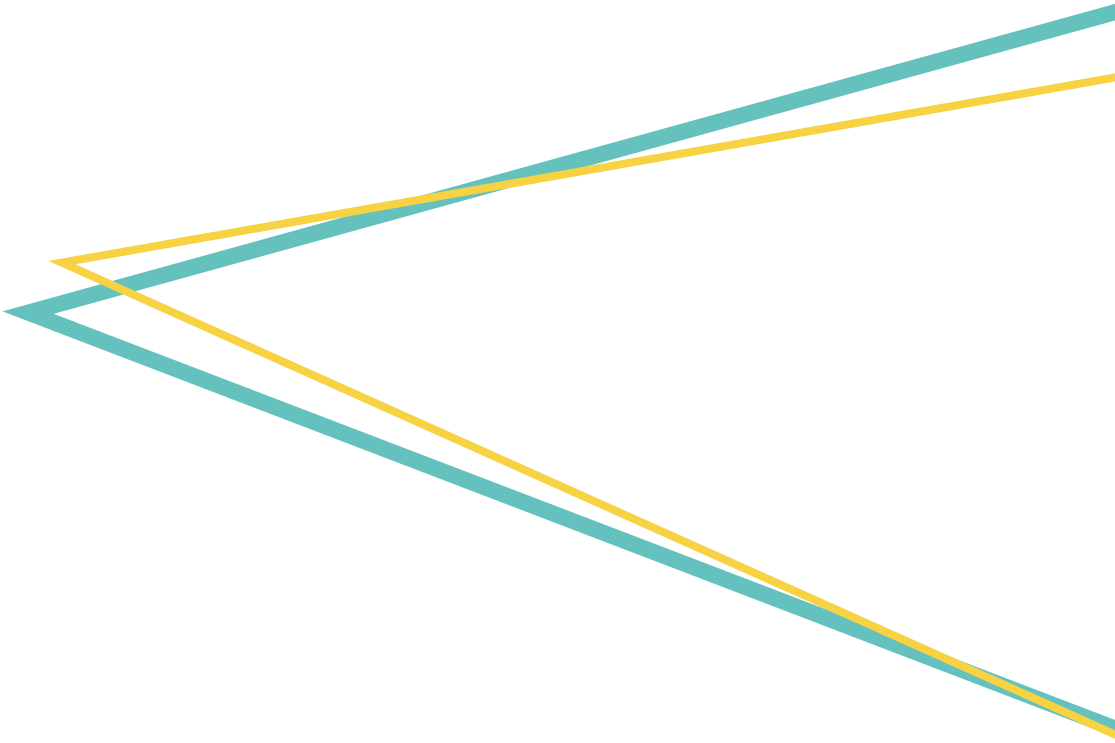
Enander, A. (2018). Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).

Archer, J. & Vogel, K. (2000). The traffic safety problem in urban areas. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.

Enander, A. (2010). Psykologiska perspektiv på risk och krishanteringsförmåga. Försvarshögskolan: Institutionen för ledarskap och management.

Atkin, D. (1999). Risk transference and related trends: driving forces towards more megadisasters. *Environmental Hazards*, 1. 69-75.

Hansson, E. (2015). Hotet mot det svenska samhällskontraktet – Hur tiggeri i Stockholm aktiverar det personliga moraliska ansvaret vid Kulturgeografiska institutionen. Uppsala universitet, Uppsala.

Kontaktuppgifter

David Hanley

Projektledare

 054-777 06 08

 david@attitydikarlstad.se

 Attitydikarlstad.se

Nina Engdahl

Projektmedarbetare

 054-777 06 01

 nina@attitydikarlstad.se

 Attitydikarlstad.se

Madelene Sandberg

Praktikant

 madelene@attitydikarlstad.se

 Attitydikarlstad.se